

Ба 33455

1. 20. 10. 56

ТАВАРЫСТВА ПА РАСПАЎСЮДЖВАННЮ ПАЛІТЫЧНЫХ
І НАВУКОВЫХ ВЕДАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР

М. Г. ЛАРЧАНКА,
кандыдат філалагічных навук

А. М. ГОРКІ
і
БЕЛАРУСКАЯ
ЛІТАРАТУРА

СТЭНАГРАМА ЛЕКЦЫІ,
ПРАЧЫТАНАЙ
18 ЧЭРВЕНЯ 1951 г.
у гора МІНСКУ

ВЫДАВЕЦТВА АКАДЭМІІ НАВУК БССР
МІНСК 1951

Ба 33455

Ба33455

ТАВАРЫСТВА ПА РАСПАЎСЮДЖВАННІС ПАЛІТЫЧНЫХ
І НАВУКОВЫХ ВЕДАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР

М. Г. ЛАРЧАНКА,
кандыдат філалагічных навук

А. М. ГОРКІ
і
БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Стэнаграма лекцыі, прачытанай
18 чэрвеня 1951 г.
у г. Мінску

ВЫДАВЕЦТВА АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСКАЙ ССР
М І Н С К 1951

Б 33455

Бел. выд. 1994 г.

Рэдактар
кандыдат філалагічных навук
М. Барсток

25.04.2009

Аляксей Максімавіч Горкі быў шчырым другом усіх народаў Совецкага Саюза, натхніцелем барацьбы за камунізм, вялікім настаўнікам літаратараў нашай Радзімы. Ён быў і застаецца ідэйным сцягам савецкай літаратуры, самай ідэйнай, перадавой і рэволюцыйнай літаратуры ў свеце.

«Па сіле свайго ўплыву на рускую літаратуру, — сказаў В. М. Молатаў у сваёй прамове на жалобным мітынгу 20 чэрвеня 1936 года, — Горкі стаіць за такімі гігантамі, як Пушкін, Гоголь, Талстой, як лепшы прадстаўнік іх вялікіх традыцый у наш час. Уплыў мастацкага слова Горкага на лёс нашай рэволюцыі больш непасрэдны і больш моцны, чым уплыў якога-небудзь другога нашага пісьменніка. Пагэтану іменна Горкі з'яўляецца сапраўдным роданачальнікам пролетарскай, соцыялістычнай літаратуры ў нашай краіне і ў вачах працоўных усяго свету».

У сучаснай сусветнай прагрэсіўнай літаратуры няма такога пісьменніка, на якога не ўплываў-бы Горкі.

Асабліва моцны і плённы ўплыў сваёй шматграннай творчасцю Горкі аказваў і аказвае на развіццё нацыянальных літаратур Совецкага Саюза. Нашы нацыянальныя літаратуры паспяхова развіваліся і развіваюцца па шляху соцыялістычнага рэалізма і дзякуючы таму, што ў гэтай справе ім дапамагаў і дапамагае Максім Горкі, які пры жыцці аддаваў многа сіл і ўвагі паспяховаму развіццю нацыянальных літаратур нашай вялікай Радзімы. На гэту тэму ўжо многа напісана ў нашым савецкім літаратуразнаўстве. Аб гэтым добра сказана ў кнізе прафесара Н. К. Піксанава «Горкий и национальные литературы» (1946 г.), аб гэтым гавораць тыя артыкулы, якія з'явіліся за апошні час у перыядычным друку нашых рэспублік, артыкулы і выказванні, якія ставяць пытанне аб значэнні Горкага ў справе развіцця нацыянальных літаратур Совецкага Саюза.

Пытанне аб значэнні Горкага ў развіцці нацыянальных літаратур—вельмі вялікае і актуальнае пытанне. Яно, можна сказаць, толькі пастаўлена, але далёка яшчэ не вырашана. Нашым літаратуразнаўцам і крытыкам над рашэннем гэтага пытання неабходна сур'ёзна папрацаваць, бо яно з'яўляецца складаным і вельмі важным.

Беларускімі літаратуразнаўцамі напісана некалькі невялікіх артыкулаў аб ролі і значэнні Горкага для беларускай культуры і літаратуры, але гэтыя артыкулы яшчэ ў поўнай меры не вырашаюць гэтага пытання, а толькі ставяць яго.

Аляксей Максімавіч Горкі мае непасрэдня адносіны да беларускай літаратуры, да культуры беларускага народа. Ён з'яўляўся ганаровым акадэмікам Беларускай Акадэміі навук. Ён заўсёды цікавіўся беларускай літаратурай, пачынаючы яшчэ з канца XIX века і да апошніх дзён свайго жыцця. У сярэдзіне 90-х гадоў мінулага стагоддзя А. М. Горкі, будучы на Каўказе, пазнаёміўся з беларускім паэтам-дэмакратам Янкам Лучынай (Іванам Люцыянавічам Неслухоўскім), які тады працаваў там у якасці інжынера чыгуначных майстэрняў. Аляксей Максімавіч Горкі запомніў Янку Лучыну надоўга. Праязджаючы ў 1928 годзе з заграіцы праз Мінск, пры сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі А. М. Горкі спытаў у іх аб паэце Лучыне, з якім ён асабіста быў знаёмы. Гэты факт гаворыць аб многім.

Цікавасць А. М. Горкага да Беларусі, да культуры беларускага народа, да беларускіх літаратараў была вельмі вялікай. Аб гэтым сведчаць тыя пісьмы, якія пасылаліся Горкім у Беларусь, тыя сустрэчы вялікага пісьменніка з прадстаўнікамі беларускага народа, якія мелі месца і за мяжой, і ў Савецкім Саюзе.

А. М. Горкі не толькі ў сваіх пісьмах да М. М. Кацюбінскага і Н. С. Чарэмнага ўспамінаў аб беларускіх, тады маладых яшчэ паэтах Янку Купале і Якубе Коласе, па дастойнству высока ацэньваючы іх творчасць, але і пісаў пісьмы ў Беларусь, адказваючы на пасланні пачынаючых паэтаў з Мінска і Гомеля. Гэтыя пісьмы захоўваюцца зараз у музеі А. М. Горкага ў Маскве. Яны цікавы з пункту погляду падыходу вялікага пролетарскага пісьменніка да творчасці пачынаючых літаратараў.

А. М. Горкі цікавіўся беларускай газетай «Наша ніва» ў той час, калі жыў у Італіі, на востраве Капры. Ён перапісваўся з супрацоўнікамі гэтай газеты. Так, рэдакцыя «Нашай нівы», у 43 нумары за 1910 год, паведамляла: «Максіму Горкаму. Італія. Капры. Дзякуем за сімпатычнае пісьмо. Аб беларускай музыцы напісалі вам асобна. Кнігі хутка вышлем, а газету пачалі ўжо высылаць».

А. М. Горкі ў верасні 1910 года ў адказ на пісьмо рэдакцыі «Нашай нівы» пісаў наступнае:

«Я атрымаў пасланья вамі кнігі і газету—вельмі крануты вашай ласкавасцю і сардэчна дзякую вам!

Вельмі прашу вас: вышліце мне, калі гэта вам не цяжка—

Слоўнік Насовіча.

Граматыку беларускай мовы.

Брашуры Доўнар-Запольскага і Марцінкевіча («Гапон» і «Тарас на Парнасе»), а таксама песню Купалы «А хто там ідзе?»—з нотамі.

Зборнік беларускіх казак я маю, але мне хацелася-б іх слухаць, а таму я прашу аказаць мне паслугу: навядзіце даведку, ці няма беларускіх песняў, запісаных для грамафона, сольных і харавых, укажыце, дзе я мог бы іх дастаць і—прабачайце вялікадушна за тое, што так затрудняю вас!

Прашу залічыць мяне падпісчыкам на «Нашу ніву»¹.

Гэта пісьмо вялікага пісьменніка красамоўна гаворыць само за сябе. Яно пераканаўча паказвае, што А. М. Горкі вельмі цікавіўся культурай беларускага народа, яго мовай, фальклорам, музыкай, літаратурай, пісьменнікамі. З гэтага пісьма вынікае, што Аляксей Максімавіч вывучаў беларускія казкі, сачыў за перыядычнай літаратурай Беларусі, выпісваў, жывучы ў Італіі, беларускую газету «Наша ніва», імкнуўся набыць кнігі па гісторыі і літаратуры Беларусі.

У артыкуле «Аб казках» (1934 г.) А. М. Горкі ўспамінае аб тым, што ён у свой час, у 90-я гады XIX в., з захапленнем чытаў беларускія народныя казкі, сабраныя этнографам Е. Раманавым. Гаворачы аб казках, што апавядаюць аб богу, казках, якія ў дзяцінстве ён чуў ад нянькі, Аляксей Максімавіч піша: «Год 15—20 пасля я атрымаў вялікую радасць, прачытаўшы некаторыя з казак нянькі аб богу ў зборніку «Беларускіх казак» Раманава»².

Цікавым з'яўляецца факт наведвання кватэры А. М. Горкага на востраве Капры групай беларускіх настаўнікаў, якія ў 1910 годзе ездзілі на экскурсію ў Заходнюю Еўропу. Адзін з настаўнікаў гэтай групы А. Посах у сваіх успамінах³ расказвае аб тым, як цёпла прыняў іх Аляксей Максімавіч, з якой цікавасцю ён гутарыў з імі, падрабязна распытваючы аб жыцці ў Беларусі, аб літаратуры, аб беларускіх паэтах Янку Купале і Якубе Коласе.

А. Посах добра ведаў аб гэтых беларускіх паэтах, захапляўся іх творамі, быў асабіста знаёмы з Янкам Купалам, а таму падрабязна аб усім расказаў А. М. Горкаму. Тут-жа, успамінае Посах, было прачытана некалькі вершаў Купалы. А. М. Горкі ўважліва слухаў і прасіў гасцей выслаць яму кнігі беларускіх паэтаў. Крыху пазней беларускія настаўнікі выслалі Горкаму першыя зборнікі вершаў Купалы «Жалейка» і Коласа «Песні жальбы».

¹ Копія гэтага пісьма захоўваецца ў рукапісным аддзеле бібліятэкі Акадэміі навук Літоўскай ССР.

² М. Горкі, «О литературе», выд. 3-е, «Советский писатель», Масква, 1937 г., стар. 170.

³ Газета «Звязда» № 122 за 1928 год.

Кнігі гэтыя спадабаліся Горкаму. Прачытаўшы іх, Аляксей Максімавіч у адным з пісьмаў да пісьменніка А. С. Чарэмнага ў 1910 годзе пісаў: «Дарэчы спытаю вас, ці ведаеце вы беларускіх паэтаў Якуба Коласа і Янку Купалу? Я нядаўна пазнаёміўся з імі—падабаюцца. Проста, задушэўна і, відаць, сапраўды па-народнаму.

У Купалы ёсць невялікая паэмка «Адвечная песня» — вось перакласці-б яе на вялікарускую мову»¹.

У пісьме да украінскага пісьменніка М. М. Кацюбінскага 21 лістапада 1910 года А. М. Горкі пісаў:

«У кніжку маю ўкладзены лісток—песня і ноты. Нешта накшталт «Беларускага гімна», мабыць. Мяне гэта рэч усхвалявала. Пахмура.

А хто это их не один миллион—
Научил кривду несть, разбудил их сон?
Беда. Горе.»

І тут-жа А. М. Горкі гаворыць: «У Беларусі ёсць два паэты: Якуб Колас і Янка Купала—вельмі цікавыя хлопцы. Так проста пішуць, так ласкава, сумна, шчыра.

Нашым-бы хоць крыху гэтых якасцей. Вось добра было-б!»².

Усё гэта сведчыць аб тым, што А. М. Горкі высока ставіў і цаніў нашых народных паэтаў Янку Купалу і Якуба Коласа яшчэ тады, калі яны толькі што выступілі на літаратурную арэну, выдаўшы свае першыя кнігі.

Максім Горкі быў першым з рускіх пісьменнікаў, які заўважыў і сваім праўдзівым пранікнёным водзывам падбадзёрыву таленавітых паэтаў беларускага народа. Горкаму, як сапраўды народнаму пісьменніку зямлі рускай, спадабалася ў творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа іх глыбокая народнасць, мастацкая прастата, жыццёвая праўда, рэалізм, шчырасць, сапраўдны дэмакратызм, арганічная сувязь з жыццём свайго народа, сваёй Радзімы. На агульным фоне тагочаснай рускай літаратуры высокія якасці паэзіі Янкі Купалы і Якуба Коласа М. Горкі супроцьставіў творчасці многіх тагочасных рускіх пісьменнікаў, якія захапляліся мадэрнізмам, адкрыта заявіўшы: «Нашым-бы хоць крыху гэтых якасцей. Вось добра было-б!».

А. М. Горкі падкрэсліваў гэтым не толькі высокія якасці паэзіі Янкі Купалы і Якуба Коласа, але і сваю салідарнасць

¹ Цытую па газеце «Маяк коммуны» (Севастопаль), № 223, 1932 г., дзе ўпершыню былі надрукаваны ўрыўкі з пісем А. М. Горкага да Чарэмнага.

² «Новый мир» № 1, 1928 г. Тут упершыню надрукавана было гэта пісьмо.

з асноўнымі эстэтычнымі прынцыпамі перадавых беларускіх паэтаў, якія ішлі ўслед за пролетарскім пісьменнікам, як яго саюзнікі, па шляху рэвалюцыйнага мастацтва.

Неабходна адзначыць і тое, што А. М. Горкі быў першым перакладчыкам Янкі Купалы. Вялікі пролетарскі пісьменнік, пераклаўшы на рускую мову верш Янкі Купалы «А хто там ідзе?», у пісьме да свайго друга М. М. Кацюбінскага пісаў, што яго «гэта рэч усхвалявала». Ён назваў гэты верш «красамоўнай і суровай песняй».

У 1911 годзе, у лютаўскім нумары часопіса «Современный мир», Максім Горкі надрукаваў артыкул аб пісьменніках-самавуках. У ім ён зноў звяртае ўвагу на беларускі народ, яго літаратуру, на газету «Наша ніва», прыводзіць свой пераклад верша Я. Купалы «А хто там ідзе?», ацэньваючы яго як гімн беларускага народа. Вось словы Горкага: «Я звяртаю ўвагу скептыкаў на маладую літаратуру беларусаў, — самага забітага народа ў Расіі, — на работу людзей, згрупаваўшыхся вакол газеты «Наша ніва». Дазволю сабе прывесці песню, якая выдана нядаўна «Нашай нівай». Словы напісаны беларускім паэтам Янкам Купалам:

А кто там идет по болотам и лесам
Огромной такою толпой?—

Белорусы.

А что они несут на худых плечах,
Что подняли они на худых руках?—

Свою кривду.

А куда они несут эту кривду всю
А кому они несут на показ свою?—

На свет божий.

А кто ж это их,—не один миллион—
Кривду несть научил, разбудил их сон?—

Нужда, горе.

А чего же теперь захотелось им,
Угнетенным век, им, слепым, глухим?—

Людьми зваться».

Асновапаложнік сацыялістычнага рэалізма М. Горкі невыпадкова ўдзяляў вялікую ўвагу Купале і Коласу, якія ў сваёй дакастрычніцкай творчасці з'яўляліся выразальнікамі рэвалюцыйна-дэмакратычнай ідэалогіі. Ён бачыў у іх сваіх саюзнікаў і наплечнікаў па агульнай барацьбе з тагочасным эксплуатацыйным грамадскім ладам за вызваленне працоўных з-пад гнёту. Янка Купала і Якуб Колас, з'яўляючыся ў дарэвалюцыйны час ідэолагамі беларускага рэвалюцыйнага сялянства, хоць і не разумелі гістарычнай ролі рабочага класа, не разумелі задач сацыялістычнай рэвалюцыі, але, развіваючы ў новых умовах, ва ўмовах імперыялізма і пролетарскай рэво-

люцыі традыцыі крытычнага рэалізма і народнасці класічнай рускай літаратуры, ведучы рашучую барацьбу з прыгнятальнікамі за вызваленне працоўнага народа, заклікаючы сяян да ўзброенага паўстання, накірованага супраць прыгнятальнікаў, — яны ішлі ўслед за Горкім па шляху рэволюцыйнага мастацтва. Іх эстэтычныя погляды, погляды на ролю паэзіі і паэта ў грамадскім жыцці ў многім супадалі з эстэтычнымі поглядамі А. М. Горкага. Яны прытрымліваліся погляда, што паэт—слуга народа, паэзія—сродак барацьбы за вызваленне працоўных; яна павінна быць арганічна звязана з жыццём народа, радзімы, праўдзіва адлюстроўваць гэтае жыццё. Думкі вялікага пролетарскага пісьменніка аб тым, што працоўны народ з'яўляецца невычэрпнай крыніцай энергіі, што толькі ён здольны пераўтварыць магчымае ў неабходнае, усе мары—у сапраўднасць, і таму пісьменнік павінен верыць у творчыя сілы народа, ісці да яго, ісці з ім, адчуваць заўсёды арганічную сувязь з народам, весці рашучую барацьбу з прыгнятальнікамі за яго вызваленне, за яго шчаслівае чалавечае жыццё. Гэтыя думкі А. М. Горкага адпавядалі эстэтычным поглядам Янкі Купалы і Якуба Коласа. Больш таго, гэтыя думкі Горкага натхнялі і накіроўвалі не толькі Купалу і Коласа, але і ўсіх беларускіх пісьменнікаў рэволюцыйна-дэмакратычнага лагера. Горкі, такім чынам, яшчэ ў дарэволюцыйны час стаў аўтарытэтным настаўнікам беларускіх пісьменнікаў. Янка Купала і Якуб Колас, як таленавітыя вучні Горкага, паслядоўнікі яго ідэй рэволюцыйнага мастацтва, знаходзіліся пад моцным плённым уплывам роданачальніка соцыялістычнай літаратуры.

Янка Купала ў 1938 годзе з глыбокім пачуццём удзячнасці гаворыў аб Горкім:

Мяне ты тады йшчэ заўважыў, мой сокал,
 Калі была цемра і жудасць навокал,
 І гора стагнала з канца да канца,
 Здавалася, ночы не будзе канца.
 Сваім зоркім вокам мяне ўсё-ж прыкмеціў,
 Забытага светам, людзьмі, у беспрасвецці,
 І песню маю спадабаў, пахваліў,
 О, як-жа тады я быў рад і шчасліў!
 А песня была з беларускіх загонаў,
 Аграбленых, скованых царскім законам.
 Былі мае словы,—а хто там ідзе,
 А ты быў магутны ў сваёй барацьбе.

Народны паэт БССР гаворыць далей аб ролі і значэнні Горкага для нашага народа, аб уплыве яго ідэй на нашу літаратуру, падкрэсліваючы думку аб тым, што Горкі быў яго

настаўнікам, у якога ён вучыўся ствараць высока мастацкія творы:

Тваіх думак ясных, як яснае неба,
Як руіню квіцiстай пакрытая глеба,
Узлётных, крылатых, як птушкі-арлы,
Ніхто не забудзе—ні стар, ні малы.
Твой голас сардэчны, а мілы, як струны
Пявучае ліры, спакойны, задумны.
Я слухаў яго, і мне сэрца расло,
Мы ўсе яго чулі... нядаўна было.
Ён клікаў ісці на шляхі, на дарогі,
Дастойныя Сталінскай слаўнай эпохі,
Вачамі адкрытымі ў сонца глядзець
І звонкае слова тварыці, як медзь.

(«Памяці Максіма Горкага»)

Якуб Колас у артыкуле «Чалавек вялікага сэрца»¹ пісаў аб Горкім наступнае: «Чытанне апавяданняў Аляксея Максімавіча зрабіла на мяне вялікае ўражанне. Я адразу палюбіў яго, як даравітага пісьменніка. Яго апавяданні былі такія новыя, такія свежыя і яркія. Жывая крыніца, сіла і характэр рускай мовы, незвычайнасць герояў горкаўскіх апавяданняў, іх пратэст і пошукі рабілі моцнае ўражанне і заставаліся ў памяці надоўга. Імя Максіма Горкага стала маім літаратурным сцягам. Яго апавяданні ўздымалі дух, раскрывалі якісьці новы свет, які ідзе на змену старому, прабуджалі творчую думку і лепшыя чалавечыя пачуцці».

У сваёй аўтабіяграфіі, у 1928 годзе, Янка Купала адзначаў, што ён з захапленнем чытаў творы Горкага. «Горкі зрабіў на мяне, — гаворыць паэт, — вялікае ўражанне. «На дне» і «Дзеці сонца» больш за ўсё мяне хвалявалі».

А ў дзень 35-годдзя літаратурнай і грамадскай дзейнасці народны паэт БССР Янка Купала ў прамове на ўрачыстым паседжанні пранікнёна гаварыў аб Горкім: «У сваім сэрцы я на працягу многіх год хаваю чысцейшую і бязмежную любоў да вялікага рускага народа і яго геніяльнага пісьменніка А. М. Горкага, які ў тых змрочных часы заўважыў маю песню»².

Удзячныя словы Якуба Коласа і Янкі Купалы аб Горкім красамоўна і пераканаўча сведчаць аб тым, што народныя паэты БССР вельмі многім абавязаны вялікаму пролетарскаму пісьменніку. Іх творчасць яшчэ ў дарэволюцыйны час развіталася, расла і мужнела пад жыватворчым уплывам рэволюцыйных ідэй А. М. Горкага.

Горкаўскія ідэі аб рэволюцыйным пераўтварэнні свету, аб найвялікшым значэнні працы, якая ўтварае «ўсё каштоўней-

¹ «Правда» ад 18 чэрвеня 1940 г.

² «Полымя рэвалюцыі» № 1 за 1941 г.

шае, усё прыгожае, усё вялікае ў гэтым свеце», ідзі пролетарскага гуманізма, якія, па Горкаму, заключаюцца ў тым, што праца—аснова чалавечнасці, што непрацуючыя—не людзі, а толькі чалавекападобныя, што чалавек працы з'яўляецца сапраўдным гаспадаром жыцця, творцам усіх матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей, узнікшых на зямлі,—усе гэтыя ідэі для Купалы і Коласа з'яўляліся пуцяводнай зоркай і знайшлі сваё праяўленне ў іх творчасці, а таксама часткова ў творчасці Цёткі, Максіма Багдановіча і пазней,—у творчасці многіх нашых савецкіх пісьменнікаў.

З'яўляючыся рэвалюцыйнымі дэмакратамі, Янка Купала і Якуб Колас у сваёй дакастрычніцкай творчасці бліскача рэалізавалі патрабаванне Максіма Горкага, што мужык, стары герой рускай літаратуры, павінен быць паказан піншаму, па-новаму. Яны паказалі прыгнечанага селяніна, паўстаўшага ў перыяд буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі на рашучую барацьбу супраць царска-памешчыцкага ладу пад кіраўніцтвам рабочага класа, у саюзе з ім. Янка Купала ў вершы «Там» (1906 г.), малюючы карціну ўзброенага паўстання рускага рабочага класа, заклікаў прыгнечаныя масы беларускага народа ісці разам з паўстаўшымі там, у Расіі, каб дапамагаць ім, каб у сумеснай барацьбе заваяваць поўную свабоду, шчаслівае жыццё.

До спаць! Паўстаньце грамадою
І йдзеце ім там памагаць,
Паўстаньце крэпасцю такою,
Каб вораг вас не мог зламаць.
...Хай кроў пальецца дзень, другі
Варожым трупам на падсціл,
Хай у няволі ланцугі
Спадуць ад грому ваших сіл!

З пазіцый горкаўскага гуманізма раскрыт вобраз беларускага селяніна-мужыка ў дарэвалюцыйнай творчасці Купалы і Коласа. У іх творчасці працоўны селянін паўстае перад намі ва ўсёй велічы чалавечай вартасці, усведамлення сваёй маральнай перавагі над прыгняталнікамі, эксплуатаатарамі.

Ужо ў першым вершы Янкі Купалы «Мужык» (1905 г.) беларускі селянін вуснамі свайго паэта з гордым усведамленнем чалавечай годнасці на ўвесь свет заявіў:

Але хоць колькі жыць тут буду,
Як будзе век тут мой вялік,
Ніколі, браткі, не забуду,—
Што чалавек я, хоць мужык!

Горкаўская думка аб тым, што «чалавек — гэта гучыць горда», што гаспадаром жыцця павінен быць чалавек працы, — лейтматывам праходзіць праз усю дакастрычніцкую творчасць Купалы і Коласа.

У філасофскай паэме «Чалавек» (1903 г.) Максім Горкі гаворыў: «Усё ў Чалавеку—усё для Чалавека!»

У гэтым-жа глыбока філасофскім плане зусім па-горкаўску гучыць маналог-песня жыцця з паэмы Янкі Купалы «Адвечная песня» (1909 г.), якую А. М. Горкі невыпадкова ацаніў вельмі высока. Жыццё ў сваім песенным маналогу гаворыць нарадзіўшамуся чалавеку:

Усясьільнай рукою тварэння
Даю яму права існаення,
На ўласнасць ваду і зямлю.
Душу яму так-жа даю.
Пад уладай сваёй будзе меці,
Як ёсць усё чыста на свеце;
Ён будзе ўсіх чыста дужэй,
Ён будзе ўсіх чыста мудрэй
І рэкі, і долы, і горы
Яго будуць слухаць з пакарай;
Там засуша, там правядзе,
Там зрые, а там узнясе.
Лясы ён абярне на поле,
Усялякія ўстроіць будоўлі:
Святыні пад неба зірнуць,
Цямніцы пабелай бліснуць.
Так будзе ён царам прыроды,
Сам найдасканальшага роду,
І будзе цар гэты навек
Названне насіць—чалавек.

Чалавек — гэта цудоўнейшае тварэнне жыцця — у дарэвалюцыйнай творчасці Купалы, а таксама Якуба Коласа, выступае ў канкрэтна-соцыяльным абліччы беларускага мужыка, паўстаўшага на барацьбу за сваё права чалавекам звацца. Праўда, поле зроку беларускіх народных паэтаў у дарэвалюцыйны час было абмежаваным: яны, ідучы ўслед за Горкім, не ўзнімаліся да ўзроўню горкаўскага разумення гістарычнага працэсу і рэвалюцыйнай ролі ў ім рабочага класа. Аднак іх бессмяротная заслуга заключаецца ў тым, што яны, як самабытныя беларускія паэты, змаглі ў сваёй творчасці ў значнай ступені па-горкаўску, праўдзіва паказаць рэвалюцыйную ролю сялянства, як саюзніка пролетарыята ў буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі.

Коласаўскі мужык—гэта таксама чалавек з гордым усведамленнем сваёй годнасці, рэвалюцыянер, які гатовы ўзяцца за зброю і ісці на змаганне за сваё чалавечае права, за сваю свабоду.

Я—мужык, а гонар маю.
Гнуся, але да пары.
Я маўчу, маўчу, трываю,
Але скоро загукаю:
«Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

(«Мужык»)

Ідэйна-тэматычная і нават вобразная пераклічка Янкі Купалы і Якуба Коласа з Горкім прыкметна ў многіх творах беларускіх класікаў. Так, горкаўскі матыў выкрыцця «свінцовых мярзотнасцей» дарэволюцыйнай Расіі, матыў выкрыцця «ідыётызма вясковага жыцця» гучыць у некаторых апавяданнях дарэволюцыйнай прозы Коласа («Дзяліцьба», «Дзеравеншчына», «Выбары старшыні» і інш.). Горкаўская тэма рашучага асуджэння пропаведзі змірэння, цярпення і непраціўлення злу насіллем знаходзіць сваё месца ў многіх творах Янкі Купалы і асабліва ў яго драме «Раскіданае гняздо», якая напісана не без уплыву драматургіі А. М. Горкага, якую захапляўся Янка Купала. Асуджаецца змірэнне і непраціўленства злу насіллем і Якубам Коласам у такіх паэмах, як «Новая зямля», «Сымон музыка», а таксама і ў іншых творах.

Горкаўскі эстэтычны прынцып паэтызацыі і раскрыцця характа гераічных імкненняў перадавых людзей свайго часу з'яўляецца асноўным эстэтычным прынцыпам у творчасці Купалы, Коласа, а таксама і другіх беларускіх пісьменнікаў прагрэсіўнага напрамку. Гэта асабліва яскрава відаць на такіх вобразах, гераічных характарах, як Бандароўна, Гусяляр, Сымон Зяблік, лірычны герой верша «Перад вісельняй» Янкі Купалы, Сымон Музыка Якуба Коласа, Максім і Страцім-лебядзь М. Багдановіча, Мяцежнік Змітрака Бядулі, героі рэволюцыйных вершаў Цёткі.

Героі Янкі Купалы, перадавыя людзі свайго часу, як і сам паэт, яшчэ ў дарэволюцыйны час выходзілі на творах Горкага, вучыліся ў вялікага пісьменніка рэволюцыйнай барацьбе. Аб гэтым сведчыць той факт, што перадавыя людзі, героі п'есы «Паўлінка», Якім Сарока і Паўлінка, увасабляючы ў п'есе дэмакратычную Беларусь, чытаюць «Песню аб буравесніку» Максіма Горкага. Матывы горкаўскай рэволюцыйнай рамантыкі, якія ў ранняй творчасці вялікага пісьменніка праявіліся ў сімвалічных вобразах буры, буравесніка, мора, маланкі і грому магутным акордам гучалі ў творчасці Купалы, Коласа, Цёткі, Багдановіча, Бядулі.

«Няхай мацней грывне бура!»—гэты кліч буравесніка пролетарскай рэволюцыі Максіма Горкага імпаніраваў, поўнасьцю адпавядаў духоўным імкненням нашых рэволюцыянераў-дэмакратаў. Ён асвятляў дзейнічаў на іх, усяляў у іх упэўненасць у перамогу надыходзячай рэволюцыі.

Якуб Колас у вершы «Будзе навалніца» (1912 г.) у тон горкаўскаму «Буравесніку» гаворыў:

На небасхіле зарніцы мігцяць,
Громам узрушана грозная раць.
Мрок насядае глыбей і цяжэй...
Грымні-ж ты, бура, ды грымні дужэй!

Зараз-жа пасля паражэння рэвалюцыі 1905—1907 гадоў Янка Купала піша алегарычна-сімвалічны верш «Перад бурай», у якім у аспекце горкаўскай рамантыкі, горкаўскай манеры выражае сваю ўпэўненасць у прыход новай рэвалюцыі:

На небе збіраецца хмура за хмурай
І гром заграхоца і дрогне свет цэлы!

Янка Купала ў сваёй дарэвалюцыйнай лірыцы стварыў гераічны вобраз асветніка-рэвалюцыянера, які па сваёй энергічнасці характару і самаахвярнай рашучасці дзеянняў нагадвае рамантычны вобраз легендарнага горкаўскага Данко. Праўда, лірычны герой Янкі Купалы, хоць і не вырывае з грудзей сваё сэрца, каб запаліць яго замест факела і такім чынам вывесці людзей з цёмнай пушчы на верны шлях, як гэта робіць герой Горкага, але ён гатовы дзейнічаць у духу горкаўскага Данко:

Самое сонца ўзяць рукамі
І, як з паходняй, з ім ісці.
Святлом ніштожыць нашы мукі,
Увесь плач роднае зямлі.
Узімаць патоптанья душы,
Людскім названнем акрыляць.
К жыццю падняць з магільнай сушы
Усіх, хто толькі яшчэ спяць.

Лірычны герой Змітрака Бядулі ў вершы «Мары паэта» (1912 год) падражае дзеяннем легендарнага Данко. Ён гатовы зрабіць так, як зрабіў рамантычны герой Горкага, вырваць сваё сэрца з грудзей і запаліць яго ў якасці паходні. Ён гаворыць:

Я сэрца вырву, запалю паходняй—
І запануе дзень удалі.
Я вызаву маланкі з навалніцай,
Віхор зайграе па зямліцы.

У тон горкаўскай рэвалюцыйнай рамантыцы, у тон матывам рэвалюцыйнай сімвалікі, што ярка выражаны ў «Песні аб Буравесніку», гучаць і вершы Цёткі (Алаізы Пашкевіч) «Мора» і «Бура ідзе», у якіх паэтэса па-горкаўску страсна, пафасна апявае рэвалюцыю.

Прыкметны ўплыў А. М. Горкага на творчасці самабытнага беларускага паэта Максіма Багдановіча. Цікава адзначыць, што А. М. Горкі быў блізім другам бацькі таленавітага пісьменніка. Адзін час бацька нашага паэта Адам Юр'евіч Багдановіч жыў і працаваў у Ніжнім-Ноўгарадзе, на радзіме Горкага. І Аляксей Максімавіч, прыязджаючы ў родны горад, часта наведваў сям'ю свайго друга. У музеі Горкага ёсць фатаграфіі, якія паказваюць вялікага пісьменніка ў кругу сям'і Адама Юр'евіча Багдановіча. Будучы беларускі пісьменнік Максім Багдановіч тады быў вучнем пачатковых класаў гімназіі. Ён бачыў Горкага і, відаць, тады яшчэ чытаў рамантычныя эпаўданныя Горкага, уплыў якіх адчуваецца ў асобных творах беларускага класіка. Так, верш у прозе «Над морам» Максіма Багдановіча напісан у духу рамантычных твораў Горкага. Гэта адчуваецца як у эмацыянальнай пранікнёнасці паэта ў з'явы прыроды, так і ва ўзнятасці, рамантычнасці стыля гэтага верша ў прозе. Вось як ён гучыць: «Учора йшчэ буры раскаты грывелі, выў вецер шалёны, насіліся чайкі над морам, як белыя снежныя ком'я, і цёмназялёныя хвалі ў вышу ўзмывалі і сцяною, рассыпаўшы белыя кудры; узмывалі, каціліся ў моры, адна за адной набягалі на дзікі, абрывісты бераг,—і бурныя скалы трасліся пад вагай іх цяжкіх удараў, сваімі грудзямі на брызгі вады разбіваючы глыбы. Паветра стагнала, і хвалі пад грохат і гул пагібалі так горда, вясёла і вольна, пакінуўшы думкі аб смерці!

І я быў вясёлы і горды. І мне пачуцця волі хваля, налюноўшы, упалыя грудзі высока ў гару падымала, змываючы з сэрца ўсю ціну. І ўсё, што ў ім спала глыбока, тады прабудзілася разам, зрабілася цэльным, магутным. І чуў я, свабодны і моцны, так, чуў, што і я чалавек!..»

І тут, апрача ўсяго іншага, заўважна прысутнасць думкі Горкага аб тым, што «Чалавек—гэта гучыць горда».

Кідаецца ў вочы ідэйная і эмацыянальная блізкасць канцоўкі з твора Максіма Багдановіча «Музыка» (1907 г.) з асобнымі мясцінамі «Песні аб Сокале» А. М. Горкага.

Максім Багдановіч, вырашаючы ў сваім апаўданным праблему бяссмерця народа і народнага мастацтва, падкрэслівае, што скрыпка, на якой іграў для народа музыка, разбілася, але сам ён застаўся ў памяці народнай, сам ён захаваў сваё бяссмерце.

«Скрыпка разбілася. Але памяць аб музыку не загінула з ім разам. І спаміж таго народа, катораму ён калісь граў, выйдучь дзсяткі новых музыкаў і граннем сваім будучь будзіць людзей к свету, к праўдзе, брацтву і свабодзе».

Па сваёй рамантычнай афарбоўцы і мастацкай танальнасці гэта нагадвае словы Горкага з «Песні аб Сокале»:

«О смелый сокол! В бою с врагами истек ты кровью... Но будет время—и капли крови твоей горячей, как искры вспыхнут во мраке жизни и много смелых сердец зажгут безумной жадной свободой, света.

...Пуškai ты умер! Но в песне смелых и сильных духом всегда ты будеш живым примером, призывом гордым к свободе, к свету!»

Агульным, што аб'ядноўвае і радніць класікаў навейшай беларускай літаратуры з А. М. Горкім, з'яўляецца тое, што яны, ідучы ўслед за Горкім, навучаючыся ў яго любіць сваю радзіму і ненавідзець ворагаў працоўнага народа, усю сваю творчасць, па прыкладу вялікага пролетарскага пісьменніка, прысвяцілі актыўнай барацьбе за свабоду і шчасце сваёй бацькаўшчыны, за вызваленне працоўных ад эксплуатацыі, ад нацыянальнага гнёту.

Пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, калі беларускі народ з рук Леніна і Сталіна атрымаў сваю дзяржаўнасць і пачаў жыць свабодным і шчаслівым жыццём, ствараючы сваю культуру, нацыянальную па форме і сацыялістычную па зместу, жыватворчы ўплыў А. М. Горкага на духоўную культуру беларусаў не зменшыўся, а яшчэ больш павялічыўся. Аб гэтым сведчаць шматлікія факты.

З'яўляючыся кіраўніком савецкай літаратуры і настаўнікам савецкіх пісьменнікаў, А. М. Горкі заўсёды цікавіўся беларускай літаратурай, развіццём культуры і навукі нашай краіны. Як толькі была ўтворана Беларускае Акадэмія навук і яе ганаровым акадэмікам быў абраны Аляксей Максімавіч Горкі, у гэты-ж час вялікі пролетарскі пісьменнік, друг беларускага народа, напісаў сардэчнае пісьмо на імя Акадэміі, у якім усхвалявана гаварыў:

«Не знаходзячы ў лексіконе маім дастаткова моцных і яркіх слоў удзячнасці, я адказваю Беларускай Акадэміі навук шаноўным і маўклівым паклонам. Але апрача адносінаў да мяне, факт абрання майго мае, на мой погляд, іншае, больш шырокае значэнне... Сэнсам работы сваёй Беларускае Акадэмія навук паказвае правільнасць ленінскай нацыянальнай палітыкі нашай партыі, фактам уключэння ў сваё асяроддзе аднаго з работнікаў культуры СССР даказваецца наяўнасць працэса культурнага з'яднання ўсіх нацыянальнасцей Саюза Сацыялістычных Рэспублік».

У гэтым-жа сваім пісьме Горкі вызначыў ролю і значэнне Акадэміі навук БССР, як цэнтра культурнай энергіі народаў, якія насяляюць Беларускае Рэспубліку. Ён быў упэўнены ў тым, што Акадэмія навук БССР паслужыць хуткаму развіццю і працвітанню перадавой навукі і сацыялістычнай культуры беларускага народа.

Якуб Колас у паслярэвалюцыйны час не адзін раз сустракаўся з А. М. Горкім, гутарыў з ім. Гаворачы аб адной з гэтых гутарак, народны паэт БССР успамінае аб тым, што Горкі «жыва цікавіўся беларускай паэзіяй, народнай творчасцю, літаратурнымі помнікамі і прапанаваў прыступіць да работы па стварэнню гісторыі беларускай літаратуры»¹.

Міхась Лынькоў у артыкуле «Горкі заўсёды з намі»², успамінаючы аб сваіх сустрэчах і гутарках з Аляксеем Максімавічам Горкім, гаворыць аб тым, што, калі ў 1934 г. вялікі пісьменнік запрасіў групу беларускіх і украінскіх літаратараў да сябе ў госці, то перш за ўсё ён «распытваў аб нашым жыцці, аб жыцці нашых рэспублік».

«...Многа якія справы былі закрануты ў нашай гутарцы. Гаварылі аб гісторыі фабрык і заводаў, аб гісторыі народаў, гаварылі аб нацыянальнай драматургіі. Горкі будаваў свае планы аб адкрыцці спецыяльнага тэатра ў Маскве, у якім ставіліся-б п'есы нацыянальных драматургаў... Калі загаварылі аб нашых рэспубліках, Горкі па-бацькоўску папракнуў нас:

— Вось прыедзеш да вас, захочаш пазнаёміцца з вашым цудоўным народам, з яго гісторыяй, з геаграфіяй яго краіны. А кнігі такой... ды што я кажу кнігі—нават кніжачкі такой і няма. А народ робіць вялікую гістарычную справу, за дзесяткі пакаленняў робіць—павінны знаць аб яго справах, аб яго працоўных намаганнях па выкарчоўванню ўсяго таго, што перашкаджае яму ў будаўніцтве новага грамадства, новай культуры.

— А кнігі вось і няма. А каму-ж напісаць, калі не вам. Абавязкова напішыце такую кнігу, таварышы... абавязкова...»

Нашы беларускія пісьменнікі хоць і напісалі многа кніг аб жыцці свайго народа, але яны яшчэ знаходзяцца ў даўгу перад народам, перад радзімай: яны не выканалі наказ Максіма Горкага, не напісалі яшчэ такой кнігі, аб якой гаварыў А. М. Горкі, кнігі аб беларускім народзе, яго культуры, аб Беларусі, яе геаграфіі, гісторыі.

Беларускія літаратары, дастойныя вучні вялікага Горкага, павінны будуць у бліжэйшы час здзейсніць наказ заснавальніка соцыялістычнага рэалізма так-жа, як яны здзейснілі многія ўказанні свайго настаўніка на ніве беларускай савецкай літаратуры.

У названым вышэй артыкуле Міхась Лынькоў успамінае яшчэ аб сваёй сустрэчы і гутарцы з Горкім у 1935 годзе ў час аднаго з пленумаў Саюза пісьменнікаў: «Мне і яшчэ не-

¹ Я. Колас, «Человек большого сердца», «Правда» № 168 ад 18 чэрвеня 1940 г.

² Газета «Звязда» ад 18 чэрвеня 1946 г.

каторым нашым таварышам, — піша М. Лынькоў, — даручана было запрасіць Горкага да нас, у Мінск, у Беларусь. Пасля пленума адбылася наша гутарка. Горкі распытваў аб нашых літаратурных справах, аб жыцці беларускага народа. На наша запрашэнне, ён адказаў:

« — Прыеду, абавязкова прыеду! Вось крыху папраўлю здароўе і пастараюся пабываць у гасцях у вас».

А. М. Горкаму не давялося пабываць у гасцях у свайго друга, беларускага народа: праклятыя ізвергі, трацкісцка-бухарынскія бандыты ўмярцілі нашага Горкага. Яго смерць да глыбіні душы ўсхвалявала наш народ.

Народны паэт БССР Якуб Колас, успамінаючы аб пахаванні Аляксея Максімавіча Горкага ў артыкуле «Чалавек вялікага сэрца» пісаў: «Пачуццё незамянімай страты і глыбокай скрухі паліла сэрца. Адышоў ад нас вялікі настаўнік, нястомны барацьбіт за справу народа, за вялікія ідэі Леніна — Сталіна, адышоў геніяльны пісьменнік, на сцягу якога было напісана: Чалавек!»¹

Беларускія савецкія пісьменнікі ў А. М. Горкім бачылі і бачаць свайго настаўніка, друга і натхніцеля барацьбы за стварэнне перадавой літаратуры. «Горкі заўсёды з намі» — гаворыць Міхась Лынькоў, выказваючы гэтым пачуццё і думкі нашых літаратараў, нашых вучоных і ўсіх дзеячоў нашай соцыялістычнай культуры. «Перад намі паўстае — падкрэслівае М. Лынькоў, — як жывое, непаўторнае аблічча нашага настаўніка і друга, аблічча жывога Аляксея Максімавіча, якога мы заўсёды бачылі ў руху, у дзеянні, у хвалючым слове, у закліку, у чаруючым свеце лепшых чалавечых пачуццяў»².

«Для нас, для пісьменнікаў, — адзначае М. Лынькоў у другім месцы, — Аляксей Максімавіч быў абсалютным аўтарытэтам, яго роля і ўплыў на развіццё ўсёй савецкай літаратуры не паддаецца ніякім параўнанням»³.

Беларуская савецкая літаратура і ўся духоўная культура беларускага народа ў паслякастрычніцкі час развівалася і развіаецца пад плённым уплывам геніяльнага Горкага. Янка Купала і Якуб Колас, Змітрок Бядуля і Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва і Міхась Лынькоў, Эдуард Самуілэнак і Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў і Максім Танк, — усе нашы празаікі і паэты, драматургі і публіцысты як старэйшага, так і малодшага пакалення, — усе яны вучыліся ў Горкага, вучыліся высокай ідэйнасці мастацкаму майстэрству, вучыліся любіць сваю соцыялістычную радзіму, народ, чалавека працы і

¹ «Правда» № 168 ад 18 чэрвеня 1940 г.

² Газета «Звязда» ад 18 чэрвеня 1946 г.

³ Газета «Звязда» ад 28 сакавіка 1938 г.

ненавідзец свет эксплуатавараў, прыгнятальнікаў працоўных, ненавідзец і ў сваёй творчасці выкрываць усё старое, капіталістычнае, рэакцыйнае, усё тое, што перашкаджае росту новага, перадавога, камуністычнага. У гэтым сэнсе ўсе нашы савецкія пісьменнікі з'яўляюцца вучнямі вялікага Горкага. Але ў сапраўдных вучняў заўсёды застаюцца сляды ўплыву іх настаўніка. Больш таго, таленавіты вучань развівае мыслі і традыцыі свайго настаўніка. Нашы беларускія літаратары, як вучні Горкага, развіваюць у сваёй творчасці традыцыі заснавальніка сацыялістычнай літаратуры.

Як праявіліся сляды ўплыву Горкага ў творчасці нашых пісьменнікаў, у чым своеасаблівасць гэтага ўплыву ў кожнага з іх, як развіваюць яны горкаўскія мыслі і традыцыі? Усе гэтыя пытанні патрабуюць вялікай даследчай работы і таму ў гэтай рабоце даць на іх грунтоўны адказ не прадстаўляецца магчымым.

Тут-жа пакуль адзначым толькі тыя агульныя ідэйна-тэматычныя рысы творчасці некаторых беларускіх савецкіх пісьменнікаў, рысы, якія збліжаюць нашых пісьменнікаў з Горкім, рысы, якія з'яўляюцца слядамі горкаўскага ўплыву ў нашай беларускай літаратуры.

Указанне Горкага аб тым, што савецкая літаратура павінна выконваць ролю «акушэркі і магільшчыка», гэта значыць умешвацца ў жыццё, садзейнічаць нараджэнню сацыялістычнага чалавека і знішчэнню ўсяго варожага, што перашкаджае справе камунізму, перашкаджае росту камуністычнай свядомасці нашых людзей, лягло ў аснову многіх твораў беларускай савецкай літаратуры, стала адной з галоўных яе тэм. Гэта тэма стала вядучай у творчасці Міхася Лынькова, Кандрата Крапівы, Кузьмы Чорнага, Эдуарда Самуйлёнка, Аркадзя Куляшова, Пятруся Броўкі, Пятро Глебкі і інш.

Па-горкаўску бязлітасна, па-мастацку ярка выкрывае прадстаўнікоў капіталістычнага свету, ворагаў працоўнага народа Кузьма Чорны ў сваіх шматлікіх раманах і апавесцях, Кандрат Крапіва ў сваёй драматургіі, Эдуард Самуйлёнак у рамана «Будучыня» і п'есе «Пагібель воўка».

Адначасна з гэтым нашы пісьменнікі любоўна, з горкаўскай пранікнёнай пяшчотнасцю малююць вобразы савецкіх людзей, герояў нашага часу, большэвікоў. Гэта рыса раскрыцця характару станоўчага героя нашай сучаснасці ўласціва многім нашым савецкім пісьменнікам.

Думка Горкага аб тым, што толькі ў працэсе сацыялістычнай працы, у працэсе пролетарскай рэвалюцыі перавыхоўваецца чалавек, выпрамяецца, становіцца сапраўдным чалавекам, чырвонай ніццю праходзіць праз многія апавяданні Лынькова, раманы Кузьмы Чорнага, вершы П. Броўкі, А. Куляшова і другіх.

Многія нашы савецкія пісьменнікі вучыліся ў Горкага мастацкай зоркасці назірання над з'явамі жыцця, умению глыбока заглянуць у чалавечую душу, майстэрству тыпізацыі і слоўнай лепкі вобраза. Гэта перш за ўсё, можна бачыць на творчасці беларускіх празаікаў і драматургаў.

У гэтых адносінах цікавым з'яўляецца прызнанне Кандрата Крапівы. У 1946 годзе ён пісаў: «Аляксея Максімавіча Горкага я зблізку бачыў адзін раз на з'ездзе пісьменнікаў у 1934 годзе. Я сядзеў у зале і слухаў яго даклад, стараючыся не ўпусціць ні аднаго слова. Часамі яго погляд, якім ён акідаў зал на мгненне, заставаўліваўся на мне. Здавалася, што яго ўважлівыя, строгія і добрыя вочы пранікаюць у самое нутро, бачаць мяне наскрозь. Гэта былі тыя самыя вочы, зоркасць якіх здзіўляла мяне, калі я чытаў творы вялікага пісьменніка»¹.

Вось гэтая пранікнёная «зоркасць горкаўскіх вачэй», здзіўляўшая Кандрата Крапіву пры чытанні твораў геніяльнага мастака, стала ў далейшым характэрнай рысай талента выдатнага беларускага драматурга, які вучыўся ў Горкага умению, гаворачы яго словамі, «глыбока заглянуць у чалавечую душу, убачыць там тыя высокія якасці, якія адрозніваюць чалавека ад жывёлы, робяць яго вяццом усяго жывога», умению «адшукаць сапраўднае золата чалавечай душы, любоўна падняць яго з гразі і паказаць людзям»².

Нашы пісьменнікі былой Заходняй Беларусі ў жудаснай атмасферы сацыяльнага і нацыянальнага ўціску панскай Польшчы раслі і мужнелі пад жыватворчым уплывам Горкага, захапляліся яго творамі, вучыліся па іх рэвалюцыйнай барацьбе. Невыпадкава Максім Танк ад імя ўсіх рэвалюцыйных паэтаў былой Заходняй Беларусі ў сваёй аўтабіяграфіі піша: «Можна, толькі аднаго Горкага мы чыталі з такім захапленнем, як чыталі Маякоўскага». Гэта чытанне Горкага не прапала дарэмна: яно пакінула свае сляды ў творчасці Максіма Танка, Піліпа Пестрака, Валянціна Таўлая, Міхася Машары, Міхася Васілька і другіх. Гэтыя сляды выяўляюцца ў творчасці названых паэтаў у форме горкаўскага рамантычнага пафасу рэвалюцыйнай барацьбы, у празе вызваленчай буры, ва ўпэўненасці перамогі працоўнага народа над прыгнятальнікамі, у сацыялістычным гуманізме, у любві да працоўных і нянавісці да ворагаў працы, да ворагаў радзімы.

А. М. Горкі мае непасрэдня адносіны не толькі да беларускай літаратуры, але і наогул да культуры, асветы, да беларускага тэатра, мастацтва.

Яшчэ ў дарэвалюцыйны час А. М. Горкі дапамагаў развіццю бібліятэчнай справы, развіццю асветы сярод нашага

¹ Газета «Звезда» ад 18 чэрвеня 1946 г.

² Там-жа.

народа. Аб гэтым сведчаць цікавыя ўспаміны селяніна м. Мір, Баранавіцкай вобласці, Уладзіміра Кат аб тым, як А. М. Горкі дапамагаў ствараць бібліятэку ў мястэчку Мір.

«У 1905 годзе рэволюцыйная група нашых местачкоўцаў,—піша Уладзімір Кат,—і вучняў мірскага гарадскога вучылішча, да якіх належаў і я, звярнуліся з пісьмом да пісьменніка-рэволюцыянера Аляксея Максімавіча Горкага. Мы прасілі яго дапамогі адкрыць у мястэчку Мір бібліятэку. Добрая душа Аляксея Максімавіча адгукнулася на нашу просьбу цёплым падбадзёрваючым пісьмом. Ён прыслаў таксама многа кніг, у тым ліку ўсіх рускіх класікаў, свае творы і многія другія.

Атрымаўшы такую падтрымку, мы адкрылі ў Міры бібліятэку імя Максіма Горкага.

Помню, што кніг у нас было не менш дзесяці тысяч. Многім нашым людзям бібліятэка Максіма Горкага адкрыла вочы на жыццё.

Бібліятэка наша існавала пакуль нямецка-фашысцкія захопнікі не спалілі яе 26 чэрвеня 1941 года»¹.

На цудоўных творах А. М. Горкага выхоўваліся і выхоўваюцца працоўныя масы Беларусі. У тысячах беларускіх і рускіх школ БССР, у дзесятках вышэйшых навуковых устаноў вывучаюць творчасць Горкага. Вывучаючы Горкага, наша маладое пакаленне вучыцца ў яго барацьбе за камунізм, вучыцца па-горкаўску любіць нашу соцыялістычную Радзіму, народ і ненавідзець паразітаў чалавецтва — эксплуатацараў працоўных.

Беларуская тэатральная культура, нашы драматычныя тэатры ў сваім узмоцненым развіцці па шляху соцыялістычнага рэалізма многім абавязаны А. М. Горкаму. Класічныя п'есы Горкага ставіліся і ставяцца ўсімі тэатрамі Беларусі; яны не сыходзяць са сцэны нашых лепшых тэатраў: Мінскага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы і Віцебскага тэатра імя Якуба Коласа. Абласныя нашы тэатры, а таксама шматлікія драматычныя гурткі самадзейнасці нашай рэспублікі ставяць п'есы Горкага.

Драматургія Горкага такім чынам узбагачае тэатральную культуру Беларусі, пашырае яе ідэйныя і мастацкія гарызонты; яна дапамагае творчаму росту нашых актараў, вучыць іх авалодваць складаным майстэрствам драматычнага мастацтва.

Вялікую ролю ў развіцці культуры і нацыянальнай мовы беларускай соцыялістычнай нацыі адыгрываюць пераклады твораў А. М. Горкага. Большасць геніяльных твораў А. М. Гор-

¹ Цытую па артыкулу П. Броўкі «Максім Горкі і беларуская культура», «Советская Белоруссия» ад 28 сакавіка 1948 г.

кага перакладзена на беларускую мову. Да Вялікай Айчыннай вайны Дзяржаўнае выдавецтва БССР прыступіла да выдання Поўнага збору Твораў Горкага на беларускай мове, выдала і выпусціла ў свет некалькі тамоў, у якія ўвайшлі такія творы, як «Гарадок Акураў», «Жыццё Мацвея Кажамякіна», «Маці», «Жыццё Кліма Самгіна», «Дзеці сонца», «Варвары» і інш. У 1936 годзе вышаў 20-ты том, які ахоплівае творчасць Горкага з 1924—1925 гг. Тут-жа быў надрукаваны раман «Справа Артамонавых». Асобнымі выданнямі на беларускай мове вышлі такія творы Горкага, як «Дзяцінства», «Маці», «Мае універсітэты», «Канавалаў», «Чалкаш», «Дзед Архіп і Лёнька» і рад другіх.

Значэнне і роля перакладаў твораў Горкага на мову беларускай соцыялістычнай нацыі заключаецца, па-першае, ў тым, што геніяльныя творы вялікага пролетарскага пісьменніка чытаюцца і будуць чытацца шырокімі масамі беларускага народа, выходзячы іх у духу савецкага патрыятызма; па-другое, гэтыя пераклады ўзбагачаюць беларускую літаратурную мову, садзейнічаюць яе далейшаму ўдасканаленню.

Адным з папулярнейшых пісьменнікаў зямлі рускай у Беларусі з'яўляецца Аляксей Максімавіч Горкі. Імя яго, як вялікага дзеяча соцыялістычнай культуры, як друга ўсіх працоўных, вядома ў самых аддаленых кутках нашай краіны. Беларускі народ, будуючы камунізм у дружбе з усімі народамі Савецкага Саюза, ствараючы сваю соцыялістычную культуру, бязмежна любіць Горкага, свайго друга, настаўніка, натхніцеля на барацьбу за светлае будучае. Наш народ з вялікай пашанай і палымнай любоўю адносіўся і адносіцца да Аляксея Максімавіча Горкага.

Пятрусь Броўка ў адным з сваіх артыкулаў успамінае факт праяўлення вялікай любові нашага народа да А. М. Горкага. Ён піша: «Успамінаецца вясна 1928 года. Аляксей Максімавіч звяртаецца з-за граніцы. Натоўп сялян каля пагранічнай станцыі Негарэлае сабраўся, каб сустрэць і прывітаць любімага пісьменніка. На станцыі Негарэлае чакаюць пезда, у якім павінен прыехаць Аляксей Максімавіч. У дэлегацыі ад працоўных сталіцы Мінска — сяляне навакольных сёлаў, беларускія пагранічнікі. Калі Аляксей Максімавіч сышоў з пезда на родную зямлю, усё ўсхвалявана віталі яго. А потым на руках панеслі ў вагон, які павінен быў даставіць Аляксея Максімавіча ў сэрца нашай вялікай Радзімы — Маскву.

На ўсіх станцыях, дзе застаўліваўся поезд, натоўп працоўных вітаў вялікага пісьменніка.

У Мінску вакзал і прывакзальная плошча за некалькі гадзін да прыходу пезда былі запоўненыя народамі. Калі пры-

шоў поезд, сабраўшыся горача віталі вышаўшага да іх любімага Аляксея Максімавіча. Ён, усхваляваны, сказаў некалькі слоў у адказ і доўга не мог супакоіцца. Стаяў на ступеньках вагона і выціраў платком набегшыя слёзы радасці¹.

Успамінаючы гэту сустрэчу жыхароў Мінска з Горкім, народны паэт БССР Якуб Колас у артыкуле «Чалавек вялікага сэрца» гаворыць: «у гэтай сустрэчы глыбока і кранальна выразілася любоў народа да папулярнейшага пісьменніка, які выразіў яго надзеі і чаканні»².

Беларускі народ ніколі не забудзе свайго любімага пісьменніка Аляксея Максімавіча Горкага, вялікага сына рускага народа. Ён вечно будзе жыць у памяці беларускага народа, у яго соцыялістычнай культуры. Імем Горкага названы вуліцы многіх гарадоў, — рабочых пасёлкаў, у рэспубліцы існуюць яго імя школы, бібліятэкі, вышэйшыя навучальныя ўстановы, паркі культуры і адпачынку, калгасы, заводы і фабрыкі. У час Вялікай Айчыннай вайны Совецкага Саюза ў Беларусі былі створаны партызанскія атрады імя Горкага, якія змагаліся з ворагам нашай Радзімы так, як вучыў Горкі: калі вораг не здаваўся — яго знішчалі.

Беларускія паэты Янка Купала, Якуб Колас, Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў, Пятро Глебка, Максім Танк, Міхась Машара і другія напісалі аб Горкім, сваім вялікім настаўніку, задушэўныя вершы, кампазітары стварылі песні, якія спяваюцца народам, мастакі беларускія ўвекавечылі дарагое аблічча Максіма Горкага ў скульптурах і карцінах.

Народны паэт БССР Янка Купала ад імя свайго народа сказаў аб Горкім словы бессмяротнай праўды, словы любіва і пашаны працоўных Беларусі да свайго шчырага друга і настаўніка Аляксея Максімавіча Горкага:

Народ беларускі пазбыўшыся путаў,

Сваіх другаў помніць і кожнай мінуцы

Цябе ўспамінае у думках сваіх—

Вялікага друга народаў усіх.

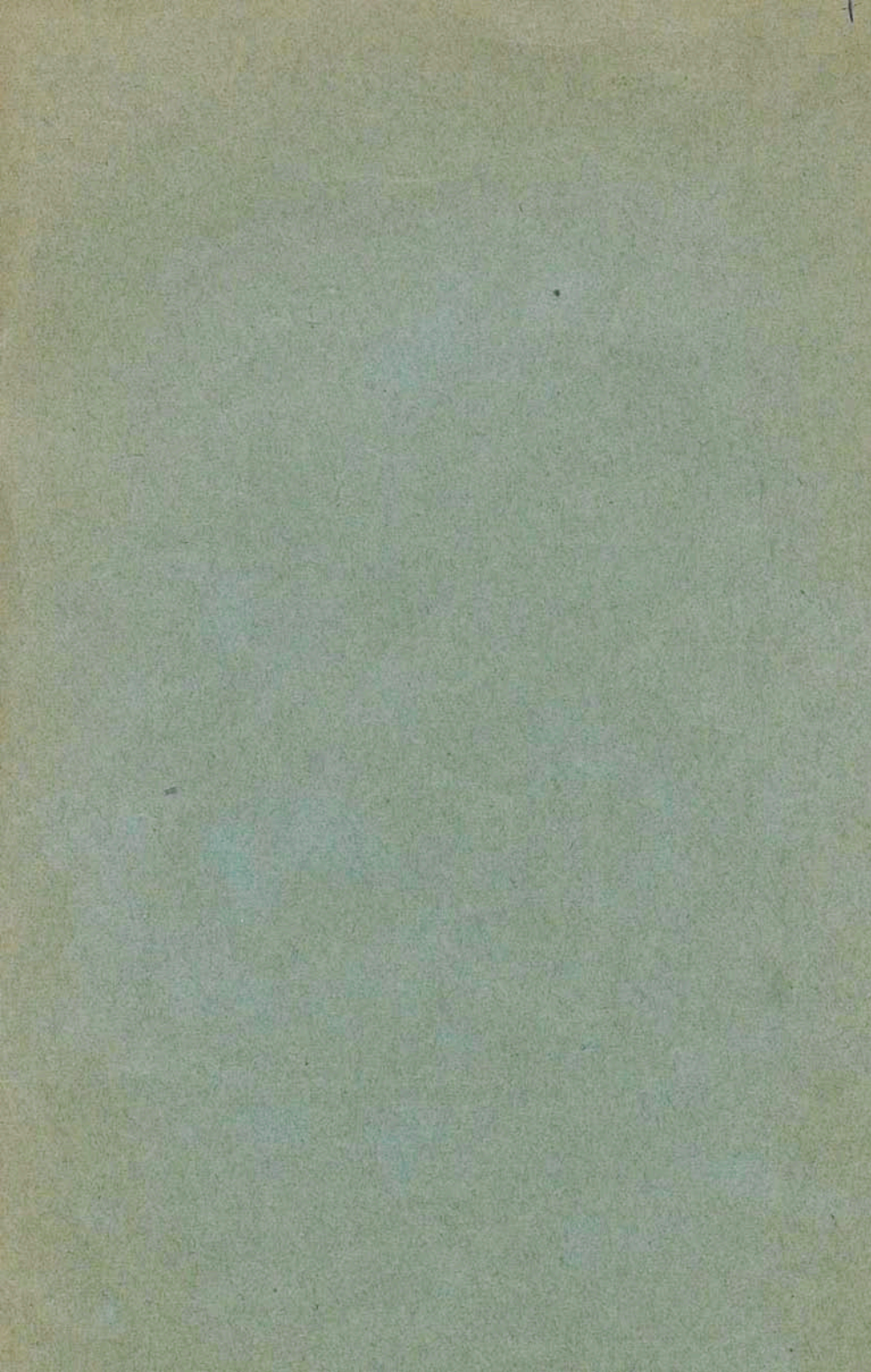
¹ Газета «Советская Белоруссия» ад 28 сакавіка 1948 г.

² «Правда» № 168 ад 18 чэрвеня 1940 г.

Тэхрэдактар *Х. Александровіч*
Карэктар *Т. Зайцава*

АТ 55710 Падпісана да друку 6/Х-1951 г. Тыраж 8000 экз.
Папера 60×92¹/₁₆. Вуч./аўт. арк. 1,2. Друк. арк. 1,5. Заказ 999.

Друкарня Выдавецтва Акадэміі навук БССР. Мінск, Пушкіна, 58.

Цана 75 кап.

00000003075082

На беларусском языке

М. Г. Ларченко

А. М. Горький и беларуская
литература

Издательство Академии наук БССР
Минск 1951 г.